

Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ “ΚΑΤΟΙΚΙΑ”¹

Οὕτω καλεῖται ἐν Πάρῳ ἰδίᾳ ἡ ἐν τοῖς ἀγροῖς οἰκία, ἥτις εἶναι τὸ κέντρον πάσης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῶν περὶ αὐτὴν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς ἓνα κύριον. Ἡ «κατοικία» καὶ τὰ κτήματα εἶναι δύο ἔννοιαι ἀχώριστοι. Οἱ τῶν ἀγρῶν κύριοι, ὅν εἶναι γεωργοί, κατοικοῦσι διαρκῶς ἐν ταῖς κατοικίαις ταύταις μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ καλλιεργοῦσιν αὐτούς· ἢ, ὅν ἀνήκωσιν εἰς ἄλλην ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν, παραδίδουσι τὴν κατοικίαν μετὰ τῶν κτημάτων εἰς ἀγρότας πρὸς οἰκησιν καὶ καλλιέργειαν, λαμβάνοντες ἐκ τῆς ἐπεταίου ἐπικαρπίας 60 %¹. Οἱ καλλιεργηταὶ εἶναι κυρίως ζευγηλάται· διότι πρῶτιστον αὐτῶν ἔργον εἶναι ἡ θεραπεία τῶν δημητριακῶν καρπῶν· ὅμως καὶ περὶ τὴν ἀμπελουργίαν, δένδροκομικὴν, κτηνοτροφίαν, τυροποιίαν καὶ μελισσοουργίαν ἐπιμελῶς ἀσχολοῦνται. Πλὴν τῶν καταλλήλων γεωργικῶν σκευῶν ἔχουσι καὶ τὰ ἀναγκαῖα κτήνη, οἷον βόας, ἡμίονους, ὄνους, πρόβατα, χοίρους κλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία εἶναι ποικίλη, διανέμεται εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ φύλου· οἱ παῖδες καὶ αἱ μικραὶ κόραι συνήθως ποιμένουσιν, ὁ πατήρ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀρρένων τέκνων πράττει τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων, ἡ δὲ μήτηρ μετὰ τῶν μεγαλειτέρων θυγατέρων ἀσχολοῦνται περὶ τὰ οἰκιακὰ ἔργα παρασκευάζουσαι τὸν ἄρτον, μαγειρεύουσαι, ὑφαίνουσαι κλ. Ὅσον πολυμελὲς εἶναι ἡ οἰκογένεια, τοσοῦτον καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν προκόπτουσιν. Ἡ κατοικία εἶναι οὕτως ὠκοδομημένη, ὥστε νὰ ἐπαρκῇ πρὸς πάσας τὰς χρεῖας τοῦ τοιοῦτου βίου· ἔχει τὰ ἀναγκαῖα οἰκήματα πρὸς τὴν δίαιταν τῆς οἰκογενείας καὶ τὰς χρησίμους ἀποθήκας διὰ τοὺς καρποὺς καὶ τὸν οἶνον καὶ τὰ ἄλλα. Μετ' αὐτῶν συνέχεται ἡ μάνδρα, ἥτις διαιρεῖται εἰς μέρος ἐστεγασμένον, τὸ καλούμενον προσιεράδιον, ἐν ᾧ κατασκευάζονται αἱ φάτναι καὶ διαμένουσι τὰ χοιρῶν ζῶα, οἱ βόες καὶ οἱ ὄνοι καὶ οἱ ἡμίονοι, καὶ εἰς ὑπαίθριον, καὶ τοῦτο πάλιν κατὰ τὴν χρεῖαν ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλα μικρότερα μέρη, ἐν οἷς μετὰ τὴν νομὴν εἰσάγονται τὰ πρόβατα

¹ Τὸ ἄρθρον τοῦτο πᾶν εὐγενῶς φερόμενος παρέσχεν ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς ὡς δείγμα τοῦ πρὸς τύπωσιν ἐτοιμαζομένου ἔργου αὐτοῦ τοῦ ἐπιγραφομένου «Σύμμιχτα Γλωσσικά τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς», περὶ οὗ ἀγγελίαν βλ. ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ τοῦ 6^{ου} τεύχους τῆς Ἀρμονίας.

καὶ τρέφονται ἄλλα κατοικίδια ζῶα καὶ πτηνά. Μετὰ τῆς μάνδρας συνέχεται ὁ ἀχυρὼν πρὸς εὐκολίαν τῆς τροφοδοτήσεως τῶν κτηνῶν· ἡ κόπρος συμφορεῖται ἐκ τῆς γωνίας τῆς μάνδρας, ὅθεν ἐν τῷ καταλλήλῳ χρόνῳ μεταφέρεται εἰς τοὺς ἀγρούς. Πλησίον τῆς κατοικίας κεῖται ὁ κλίβανος καὶ τὸ ὕδωρ καὶ οὐχὶ σπανίως καὶ μικρὸς λαχανόκηπος. Ἐκεῖ που πλησίον ἐπὶ ὑψηλοῦ κεῖται τὸ ἀλώνιον, ὅπου μετὰ τὸν θερισμὸν κατασκευάζεται ἡ θεμωιά (θημωνία), καὶ γίνεται ὁ ἀλοητός· πλησίον τοῦ ἀλωνίου ὑπάρχουσιν οἱ κτιστοὶ ῥογοί, ἐν οἷς μέχρι τοῦ φθινοπώρου θάπτεται ὁ καρπός. Καὶ τὰ μὲν γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἶναι τοῦ καλλιεργητοῦ, τὰ δὲ κτήνη, ὅταν ἡ κατοικία ἀνήκει εἰς ἄλλον κύριον, λαμβάνει αὐτὰ ὁ γεωργὸς μὲ συμφωνίαν νὰ ἀποδίδῃ ὠρισμένον τι, ὅπερ καλεῖται κεφάλωσις. Τοιαύτη εἶναι ἡ νησιωτικὴ κατοικία, ἥτις, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ παραβάλῃ τις τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων *villam rusticam*, ἣν διὰ μακρῶν περιγράφουσιν ὁ Κάτων καὶ ὁ Οὐάρρων ἐν τοῖς Γεωργικοῖς αὐτῶν συγγράμμασιν. Ἐν Κέῳ τῇ νήσῳ ἡ κατοικία προφέρεται *καθοικιά*, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα οἰκία, ἐξ οὗ συντίθεται, φιλοῦται. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλας συνθέτους λέξεις τῆς σύνηθείας, οἷον· μεθαύριον, ἐφέτος καὶ κατὰ παράθεσιν ὁμοίως προφερόμενον καθ' ἔτος ἀντὶ κατ' ἔτος, ἐν ᾧ τὰ ἀπλᾶ φιλοῦνται. Ταῦτα πρόπαλαι εἶχον ἐν ἀρχῇ τὸ Γ' καὶ ἔπρεπε νὰ δασύνωνται καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ γλώσσῃ καὶ ὁμοῦς φιλοῦνται πλὴν τῶν συνθέτων τούτων τῆς νεωτέρας. Περὶ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης τοῦ πνευματισμοῦ λόγον ποιούμενος ὁ μακαρίτης Γ'. Κούρτιος ἐν τῷ Ἑτυμολογικῷ σελ. 673 (614) ἐκδ. 4^η καλεῖ τὸ τοιοῦτον σύγχυσιν, προσθέτων ὅτι τοῦ κακοῦ τούτου οὐδεμία γλώσσα εἶναι ὅλως ἀπηλλαγμένη. Ἡ κατοικία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ παλαιὰ ὀνόματα *ἑπαυλις*, *ἑπαύλιον*, *σταθμός*.

Ἀλλὰ παραδοξότερον τῆς ἀνωμαλίας τοῦ πνευματισμοῦ εἶναι τὸ γλωσσικὸν φαινόμενον ὅτι τὸ ὄνομα οἶκος ἐξ οὗ τὸ οἰκία, ἀπωλέσθη τέλειον ἐκ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης. ἐνᾧ διεσώθησαν τόσα σύνθετα καὶ παράγωγα ἐξ αὐτοῦ ὀνόματα καὶ ῥήματα, οἷον κατοικία, κάτοικος, κατοικῶ, κατοικητήριον, — οἰκονόμος, οἰκονομία, οἰκονομῶ, οἰκονομικός, οἰκονομικῶς, — ν-οἰκοκύρις, οἰκοκυρά, οἰκοκυρεῖν κλ., ἡ μετοχὴ οἰκουμένη, ὡς οὐσιαστικόν, λατ. *orbis terrarum*· τὸ ἐπίθετον οἰκουμένικος (πατριάρχης) κλ., ἐνοίκιον, ἐνοικιάζω, ἐνοικιαστής κλ., τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ κατέλαβε ξένον ὄνομα, τὸ σπίτι, ὅπερ εἶναι τὸ λατινικὸν ὄνομα *hospitium*, σημαῖνον ξενῶνα, ξενοδοχεῖον, περὶ οὗ κατωτέρω.

Τοῦ παραδόξου τούτου γλωσσικοῦ φαινομένου ἡ λύσις δὲν εἶναι δυσχερής. Τὸ ὄνομα οἶκος ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ μετέπεσεν εἰς ἱερὰν χρῆσιν, ἐπιλεγόμενον ἐπὶ τοῦ ναοῦ : οἶκος προσευχῆς, οἶκος Θεοῦ. Ματθαίος 21, 13 : «Καὶ λέγει αὐτοῖς, Γέγραπται, ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν». Πρβ. Λουκᾶν 19, 46. Μάρκον, 2, 26 : «ἦλθεν ὁ (Δαυὶδ) εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγε» κλ., πρβ. Λουκᾶν 6, 4. Παύλου ἐπιστολ. πρὸς Τιμόθεον Α' 3, 15 : «Ταῦτά σοι γράφω ἐλπίζων ἔλθειν πρὸς σε ἐν τάχει· ἂν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῆς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἣτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας»· ὁ δὲ λεξικογράφος Ἰσύχιος ἐρμηνεύων τὸν ναὸν λέγει : «ναὸς· οἶκος, ἐνθα θεὸς προσκυνεῖται». Ἡδυνάμην ἔτι πλεῖστα χωρία νὰ προσθέσω οὐ μόνον ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ συντομίας χάριν παραλείπω αὐτά. Τὸ αὐτὸ ἔπαθον καὶ τὰ ὀνόματα ἄρτος καὶ οἶνος μεταπεσόντα καὶ ταῦτα εἰς ἱερὰν χρῆσιν καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἄρτος μετωνομάσθη ψωμὶ ἐκ τοῦ ψωμοῦ, ὁ δὲ οἶνος κρασί ἐκ τῆς παλαιᾶς χρήσεως τοῦ κεραννύναι τὸν οἶνον ὕδατι. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὰς θυγατέρας τῆς Λατινικῆς τὰς καλουμένας νεωτέρας ρωμαϊκὰς γλώσσας, ἐξ ὧν ἐνταῦθα μνημονεύω μόνον τῆς Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς. Λατινιστὶ ὁ ναὸς καλεῖται *templum*, ὁ δὲ οἶκος *domus*. Ὅμως κατὰ τοὺς εἰρημένους χρόνους ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν γραφῶν εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου ἐπεκράτησεν ἀντὶ τοῦ *templum* νὰ καλεῖται ὁ ναὸς *domus dei*, *domus domini*, οἶκος τοῦ Θεοῦ, οἶκος τοῦ κυρίου. Ἐντεῦθεν ἐν μὲν τῇ Ἰταλικῇ *duomo* καλεῖται ὁ ναὸς καὶ μάλιστα ὁ καθεδρικός, ὡς καὶ ἐν τῇ Γερμανικῇ *Dom* καὶ συνθέτως *Dom-Kirche*, ὁ δὲ οἶκος *casa*, ὅπερ ἐν τῇ λατινικῇ σημαίνει καλύβην· ἐν δὲ τῇ Γαλλικῇ *dôme*, ὁ δὲ οἶκος *maison* ἐκ τοῦ λατινικοῦ οὐσιαστικοῦ *mansio* = μονή, διαμονή ἐκ τοῦ ρήματος *manere*. Ἀλλ' ἔν καὶ τὸ ὄνομα *templum* δὲν ἐξέλιπε παντελῶς ἐκ τῶν δύο εἰρημένων γλωσσῶν Ἰταλισταὶ *templo* ἢ *tempio*, γαλλισταὶ *temple*, ὅμως μετέπεσεν εἰς ὅλως εἰδικὴν σημασίαν. Ἡ δὲ μετονομασία τοῦ οἴκου εἰς οὕτι προῆλθε βεβαίως ἐκ τῆς ξενίας, ἣν παρεῖχον οἱ ἐγγῶροι Ἕλληνας πρὸς τοὺς ξένους ἐρχομένους Ῥωμαίους εἰς τὴν Ἑλλάδα καλοῦντας τοὺς οἴκους αὐτῶν τιμῆς ἐνεκα *hospitia*.